

DÜŞMANLARINA BİLE MERHAMETLİ MUHAMMED (SAV) (Savaşlar Çerçevesinde)*

Ünal KILIÇ**

Özet

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullah (sav), savaşlarda dahi 'Rahmet Peygamberi' olduğunu net bir şekilde dostu düşmana göstermiştir. Savaşta bile Rahmet sıfatından uzaklaşmayan, insanı bizatihi varlığı sebebiyle önemseyen Hz. Peygamber, düşmanları da olsa insanî kimliklerinden dolayı onlara karşı merhametini asla esirgememiştir.

Anahtar Kelimeler: Cihat, İslam ve savaş, Barış peygamberi, düşmanlarına karşı Hz. Muhammed'in Merhameti

Muhammad (S), Merciful Even to His Enemies (In the Context of His Wars)

Abstract

Sent as a mercy to the worlds Messenger of Allah (pbuh), even in war 'Prophet of Mercy' is clearly demonstrated on friends and foes. That even in war away from Mercy adjectives, because people care about the very existence Hz. Prophet enemies, albeit mercy towards them because of human identity has never spared.

Key Words: The holy war, Islam and war, The Prophet peace, against the enemies the forgiveness of Muhammad

* Bu makale Nisan 2013 tarihinde Konya'da Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen "Hz. Peygamber ve İnsan Onuru" sempozyumunda sunulan tebliğden müzakereci Ahmet Önkal'ın müzakeresi dikkate alınarak üretilmiştir.

** Prof. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Öğretim Üyesi.

Müslümanlar geçmişte olduğu gibi günümüzde de İslâmiyet'in güler ve güzel yüzünü bizzat hayatlarında tatbik etmek suretiyle aslında sertlik ve şiddet yanlısı olmadıklarını lisanı halleriyle ortaya koymaktadırlar. Bununla birlikte artık çağımızda Müslümanların Hz. Muhammed ve tebliğ ettiği dinin şiddet, terör vb. kavramlarla birlikte zikredilmesi karşısında suskunluklarını bozmaları, İslâm'ın gerçekte barış, esenlik, müsamaha, hoşgörü ve rahmet dini olduğunu kitle iletişim araçlarını ve teknolojik imkânları da kullanarak bıkmadan usanmadan en güzel yol ve yöntemlerle tekrar etmeleri gerekmektedir. Böylece İslâmiyet'in kılıç dini olduğu, teröristleri terör eylemlerinde bulunmaya teşvik ettiği yalanlarına dur denilebilecektir. Aksi halde Müslümanlar, kendilerinden -bırakın düşmanlarını- dostlarının bile çekindiği, ürktüğü ve endişelendiği kişiler olarak algılanılmaya başlanacaktır. Bu sebeple de özellikle Hz. Peygamber'in iştirak etmek durumunda kaldığı gazve ve seriyyelerin maksadının işgal ve istilalardan farklı olduğunu ifade etmek, bugün artık eskiye oranla daha fazla önem arz etmektedir. Aslında İslâm'ın barış, hoşgörü ve şiddetten uzak durmayı tercih ettiğini, İslâm Peygamberi'nin de sadece Müslümanlar için değil bütün insanlık için merhamet vesilesi olduğunu ispatlamak zor da değildir. Zira Hz. Peygamber'in 23 yıllık risâlet dönemi boyunca mecbur kalmadıkça asla savaşmayı tasvip etmediğine, kaçınılması mümkün olmayan durumlarda yüz yüze kaldığı fiili mücadele esnasında bile düşmanlarını savaştan vazgeçirmek, teslim zorlamak veya en az zayıyla onları etkisiz hale getirmek için azami derecede gayret sarf ettiğine dair tarihi kaynaklarda pek çok bilgi bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in gazvelerini bu yönüyle yeniden incelediğimizde onun düşmanlarının onurlarını incitmeme hususunda ne kadar hassas davrandığına dair pek çok örnekle karşılaşmaktayız.

Özellikle Hz. Peygamber'in iştirak etmek durumunda kaldığı gazve ve seriyyelerin sebep ve sonuçları üzerinde yeniden durmak; söz konusu gazvelerin maksadının öldürerek imha etmek, ganimet kazanmak, toprak elde etmek, şan-şöhret sahibi olmak üzere yapılan işgal ve istilalardan farklı olduğunu ortaya koymak, bu gün artık eskiye oranla daha fazla önem arz etmektedir. Böyle yaparak makalemizin de hedefi olan İslâmiyet'in şiddet karşısındaki tutumunu, on dört asırlık mazisinde olduğu gibi bugün de insan onurunu, gururunu ve saygınlığını zedeleyecek uygulamalardan kaçındığını, kıtaları ve okyanusları aşarken zor kullanmak yerine hikmetli sözleri, güzel öğütleri, canı gönülden yapılan

ikramları, mütebessim çehreleri, karşılık beklemeden yapılan iyilikleri ön planda tuttuğunu ortaya koymak mümkün olacaktır.

İslâm dininin şiddeti emrettiği, bağlılarını sürekli bir biçimde savaştırmaya teşvik ettiği, Hz. Muhammed ve onun izinden giden devlet başkanlarının ellerinden kılıçlarını hiç eksik etmedikleri gibi ithamlarla sık sık karşılaşılmaktadır. Söz konusu türden ithamlar, sadece gayrimüslimler tarafından¹ değil, bazen de müslüman olmakla birlikte İslâmiyet’le ilgili yeterli derecede bilgi sahibi ol(a)mayan müslüman kimselerce de dile getirilmektedir. Başta Hz. Peygamber olmak üzere müslümanlara yönelik olarak sürekli bir şekilde dile getirilen bu ithamlar, kamuoyu yönlendiricilerinin bilinçli ve planlı gayretleriyle öncelikle şüphelerin oluşmasına, bir süre sonra ise gerçekmiş gibi algılanmasına yol açmaktadır. Diğer taraftan İslâmiyet’in şiddet yanlısı bir din olduğu tezi, zaman zaman çeşitli bölgelerde değişik isimlerle kendini gösteren ve adlarını bir vesile ile İslâmiyet’le ilişkilendiren grupların veya kişilerin gerçekleştirdikleri ve genellikle de masum insanları hedef olarak seçtikleri eylemler delil gösterilmek suretiyle desteklenmektedir.

Masum insanların kanını akıtmakta hiçbir kural ve sınır tanımayanların kendilerini İslâm ve müslümanlarla ilişkilendirmeleri, İslâm adına söz konusu eylemleri gerçekleştirdiklerini iddia etmeleri, İslâm’ı şiddet dini olarak göstermek isteyenlerin ekmeğine yağ sürmektedir. Basın ve yayın organlarında hemen her gün bu türden haberlere rastlayan insanlar da İslâmiyet’in gerçekten şiddeti teşvik ettiği, savaş, kavga ve çekişmeyi emrettiği zannına kapılmaktadırlar. Öyle ki böylesi bir kanaat, sadece gayrimüslimler arasında değil müslümanlar arasında bile gittikçe yaygınlaşmaktadır.

İslâm’ı şiddet dini olarak gösterenlerin bu görüşlerine delil olarak sundukları bir diğer husus da Hz. Peygamber ve onun izinden gidenlerin savaşmış olmalarıdır. Tarihen de sabittir ki Hz. Peygamber de diğer peygamberler gibi hayatta iken fiili mücadele ve savaşmak durumunda kalmıştır. Yaptığı bu savaşlarda insanlar ölmüş, maddî manevî bir takım kayıplar verilmiş veya verdirilmiştir. İşte bu tarihi realiteden hareketle

¹ Müsteşriklerin İslâmiyet’i savaş dini, Hz. Muhammed’i de kılıç peygamberi olarak kabul ettiklerine dair geniş bilgi için bkz., Karen Armstrong, *İslâm Peygamberinin Biyografisi, Hz. Muhammed*, çev., Selim Yeniçeri, İstanbul 2005, s.27, 47, 49; Uri Avaraery, “Muhammed’in Kılıcı”, <http://zope.gush-shalom.org/home/en>.

Allah Rasûlü'nü savaş peygamberi olarak göstermek isteyenler olmuş; o, elinden kılıcı hiç eksik etmeyen, sürekli olarak cepheden cepheye koşan bir kimse olarak nitelendirilmiştir.²

I- Hz. Peygamber'in Barışı Esas Alıp Savaşı Son Çare Olarak Görmesi

Kur'ân-ı Kerîm³ ve Hz. Peygamber'in hadislerinde İslâm'ın barış, hoşgörü, uzlaşma ve müsamaha dini olduğunu gösteren pek çok örnek mevcuttur. Hz. Peygamber, barış ve hoşgörüyü sadece hadisleriyle tavsiye etmekle yetinmemiş, Kur'ân ahlakı ile ahlaklanan bir kişi olarak bizzat kendi hayatında ve insanlarla muamelelerinde de bu anlayışa göre hareket ederek ümmetine ve insanlığa örnek olmuştur.

Barış, sevgi ve rahmet peygamberi olan Hz. Muhammed (sav), esasında savaştan ve savaşmaktan hoşlanmazdı. Nitekim o, İslâm'ın Mekke döneminde kendisine ve müslümanlara düşmanlık yapan, işkence eden ve şiddet uygulayanlara aynı yolla karşı çıkmamış, onlardan intikam alma yoluna gitmemiştir. Mekke döneminde nazil olan Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinde⁴ Hz. Peygamber'e ve inananlara sürekli olarak sabır tavsiye edilmiştir. Müslümanlar, maruz kaldıkları işkencelerden şikâyet ettiklerinde Hz. Peygamber "Sabredin, zira ben savaşla emrolunmadım" buyurarak onlara sabırlı ve metin olmayı öğütlemiştir.⁵

Müslümanca yaşamının ve müslüman zihniyetinin esasını barış oluşturmaktadır. Müslüman barışmayı, barış içerisinde yaşamayı ve barışı yaşatmayı prensip olarak kabullenmiştir. Çünkü mensubu bulunduğu din ve bu dinin kendilerine sunduğu kimlik bunu gerektirir ve bunu ilham eder. Savaş ise ancak bir mecburiyet sonucu, yani başka türlü hareket etme imkânı olmadığında söz konusu olur. İslâm, tek tek şahıslara ve tüm insanlığa ruhî sükûnet ve zihni saadet vermek üzere ve böylelikle

² Hz. Peygamber'le ilgili daha objektif görüşlere sahip batılı yazarlara da rastlanılmaktadır. Mesela bkz., Afzalur Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*, çev., Komisyon, İstanbul 1996, I, 140-147; Armstrong, s.57, 238; Uri Avaery, "Muhammed'in Kılıcı", <http://zope.gush-shalom.org/home/en>.

³ Barış ve diyalogu tavsiye eden ayetlerden bazıları için bkz., Nisâ 4/128; Enfâl 8/61-62; Muhammed 47/35.

⁴ Ahkaf 46/35; Müzzemmil 73/10; En'am 6/68; A'râf 7/199; Hicr 15/85; Necm 53/29; Nahl 16/110; Furkân 25/52.

⁵ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2004, s.147-148.

de insanlar yeryüzünde barış ve huzur içerisinde yaşayabilsinler diye gelmiştir.⁶

Kur'ân-ı Kerîm başka topluluklarla ilişkilerde hep barışı esas kabul eder ve önceler. Kutsal Kitap'ta müslümanlara hitaben "hep birlikte barışa girmeleri" emredilmektedir.⁷ Bir insan, başkalarının yaşama hakkına saygı gösterdiği sürece, hiç kimseye onu öldürme izni verilmez. Beşer hayatına saygı göstermek doğru ve salih kişilerin özelliklerindedir.⁸ Öyle ki sebepsiz yere bir cana kıyanın tüm insanlığı öldürmüş gibi değerlendirileceği, bir canı kurtaranın da bütün insanlığın yaşamına vesile olmuş gibi değerlendirileceği ifade edilmiştir.⁹ Diğer taraftan Resûl-i Ekrem de insan canının kutsiyetini sık sık dile getirmiştir. Nitekim Veda Hutbesi'nde;

"...Sizin mallarımız ve canlarımız Rabbinize kavuşuncaya kadar tıpkı bu günün ve bu ayın kutsallığı gibi kutsaldır." buyurarak bu husustaki genel ve nihai yaklaşımını ifade etmiştir. Aynı şekilde o, büyük günahlar arasında Allah'a eş koştuktan başka haksız yere insan kanı akıtmayı da zikretmiştir.

Diğer taraftan Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis-i Şeriflerde cihad emredilmekte, cihada iştirak etmenin gerekliliği ve fazileti üzerinde durulmaktadır.¹⁰ Bir tarafta barışı esas alan, insanın canının kutsal olduğunu savunan bir din, diğer taraftan cihadı emretmektedir. Bu durum İslâm'ı bilmeyen veya dinimize düşmanca tavır takınanların nazarında bir çelişkidir. Bu düşüncelerdeki kimselere göre aslında İslâmiyet şiddeti emreden, kan akıtmayı mubah sayan bir dindir; müslümanların tarihleri savaşlardan ibaret olduğu gibi peygamberleri Hz. Muhammed de elinden kılıcını asla bırakmayan bir savaş peygamberidir.

II- İslâm'da Savaşa İzin Verilmesinin Nedenleri

Daha önce de belirttiğimiz gibi İslâm tarihinde pek çok savaş olmuştur. Bu savaşlardan bir kısmı Hz. Peygamber döneminde, onun emri

⁶ Bunu vaat eden bir ayet için bkz., Mâide 5/ 15-16.

⁷ Bakara 2/208.

⁸ Furkân 25/68.

⁹ Mâide 5/32.

¹⁰ Cihadla ilgili ayet ve hadisler için bkz., M. Fuat Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, "c-h-d" md.; Komisyon, *el-Mu'cemü'l-müfehres li-Elfâzi'l-Hadisi'n-Nebeviyye*, "c-h-d" md.

ile hatta bizzat iştirakiyle gerçekleşmiştir. Barışı esas alan ve bağlularına başlangıçta kendilerini korumak için bile olsa savaş izni vermeyen İslâmiyet, daha sonraki zamanlarda hangi sebeplerle savaşa izin vermiştir? İslâmiyet'in esas olarak barışı benimsemekle birlikte savaşa da ruhsat vermesinin sebeplerinin anlaşılması bakımından hangi nedenlerle cihadın meşru kılındığı ve insan kanının akıtılabileceği hakkında kısaca bilgi vermek uygun olacaktır.

Cihadın meşru kılınma gerekçelerine geçmeden önce şunu ifade etmekte yarar görüyoruz ki, "İslâm âlimlerine göre Medine'ye hicretten hemen sonraki ilk aylarda nâzil olan ve savaşa izin veren ilk âyet olarak kabul edilen¹¹ Hac Sûresi'nin 39. ayeti, cihad izni ile beraber bunun sebebini de gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Yüce Rabbimiz bu âyette şöyle buyurmaktadır: " اذن للذين يقاتلون بانهم ظلموا و ان الله علي نصرهم لقدير = Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihad için izin verildi. Şüphesiz ki Allah'ın onlara yardım etmeye gücü yeter." Görüldüğü üzere bu âyette cihada izin verilme sebebi olarak Müslümanlara savaş açılmış olması ve zulme uğramaları vurgulu bir şekilde ilgili hususun arka arkaya zikredilmesi yoluyla beyan buyurulmuştur."¹² Nitekim İslâm'ın harp politikasını ve cihad mefkûresini ortaya koyan bir âyet olarak değerlendirilebileceğimiz " وقتلوهم حتي لا تكون فتنة و يكون الدين كله لله = Baskı ve şiddet kalmayınca ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın!"¹³ âyeti de cihada izin verilmesinin ve cihadın farz kılınmasının asıl nedeni olarak Müslümanlar üzerindeki baskı ve şiddete son vermek ve Allah'ın dininin tüm insanlara ulaştırması yolundaki engelleri ortadan kaldırmak olduğunu ortaya koymaktadır.

İslâm'da cihad, bir saldırganlık, şuursuz bir imha ve istila hareketi olmayıp, prensip ve gaye yolunda son olarak başvurulacak bir çaredir. Zira İslâm, barış, güven, dirlik ve düzen isteyen ve bunları emreden bir dindir. Ancak bu güven, dirlik ve düzen, sulh yoluyla temin edilemezse, bekâ ve devam kanunları, müslümanları mücadeleye davet eder; artık bu

¹¹ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Muhammed İbrahim el-Bennâ v. dğl., İstanbul 1985, V, 430

¹² Ahmet Önkal, "Prof. Dr. Ünal KILIÇ Tarafından Hazırlanan "Hz. Peygamber'in Düşmanlarının Onurlarını Korumadaki Hassasiyeti (Savaşlar Çerçevesinde)" Başlıklı Tebliği Üzerine Notlar" Hz. Peygamber ve İnsan Onuru Sempozyumu, Konya 2013, s.1

¹³ Enfâl, 8/39; ayrıca bkz. el-Bakara, 2/193

noktada cihad; körü körüne bir dövüş, bir mukâtele değil, mukaddes bir insanlık vazifesidir.¹⁴

Çağdaş bir batılı yazarın da belirttiği gibi Hz. Peygamber, özellikle Hz. Musa ve Hz. İsa gibi bir devlet ortamında dünyaya gelmediği gibi peygamberlik vazifesini de başlangıçta devlet tarafından ortaya konulan ve teminat altına alınan hukuk kurallarının yürürlükte olduğu bir ortamda ifâ etme imkânına sahip değildi.¹⁵ Bu sebeple kendi can güvenliğinden başka müslümanların ve hatta müslüman olmamakla birlikte Medine vesikasına imza koyarak Medine Şehir Devleti'nin vatandaşlığını benimseyen herkesin can, mal, namus ve din güvenliği için gerektiği durumlarda kılıca müracaat etmek zorunda kalmıştır. Yani cihada izin verilen Medine döneminde, sadece kendi can güvenliği için değil, bütün Medinelilerin güvenliği için zaman zaman savaşmak zorunda kalmıştır.

Haksızlıklara engel olup adaleti temin etmeyi başlıca hedefleri arasına koyan Hz. Peygamber, öncelikle bu hedefini gerçekleştirebilmek için tatlı dille, ikna yöntemiyle ve dostane ilişkilerle hareket etmiş, ancak bütün bu yöntemlerin sonuçsuz kalması durumunda savaşmak zorunda kalmıştır.

İslâmiyet insan hakları ve din hürriyetini güvence altına almak için cihada izin vermiştir. Öyle ki, din hürriyeti ve insan haklarının korunması söz konusu olduğunda din ayrımı dahi yapılmamıştır. Bir başka ifadeyle Müslümanlar, sadece kendileriyle aynı dini yaşayanların hak ve hürriyetlerini korumamışlar, benzer şekilde diğer din müntesiplerinin de haklarına saygı göstermişler ve kendi sınırları içerisinde yaşayan herkesin haklarını korumaya gayret göstermişlerdir. Din, can, mal, namus ve nesil güvenliğini sağlama görevini en aslı vazifeleri arasında gören müslümanlar, bunların emniyeti için gerektiğinde savaşmakla emrolunmuşlardır.¹⁶

Sözleşmeleri yok sayarak taahhütlerini ihlal edenlere karşı ikna ve ikaz yöntemi ile bu tür davranışlara son vermeleri için uğraşılmış, ant-

¹⁴ Mustafa Fayda, *Halid b. Velid*, İstanbul 1990, s.298.

¹⁵ Armstrong, s.239-24, 243.

¹⁶ Bakara 2/190-193; Hacc 22/39-40; Nisâ 4/75.

laşmalarına bağlı kalmaları temin edilmeye çalışılmış, ancak olumlu bir netice alınamaması durumunda son çare olarak da savaşılmıştır.¹⁷

“Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. (Onlara karşı savaşırsanız) umulur ki küfre son verirler.”¹⁸

III- İslâm’da Barışın Esas Oluşuna Dair Bazı Deliller

Yukarıdaki bölümlerde de ifade edildiği üzere İslâm’da asıl olan barıştır, savaş veya şiddet ise istisnadır ve sadece daha önce belirttiğimiz nedenler söz konusu olduğunda gündeme gelir. “Dinde zorlama yoktur”¹⁹ anlayışı Kur’ânî bir prensiptir ve bu ayet herhangi bir tefsir veya teville ihtiyaç duyulmadan savaş, şiddet veya saldırı yerine barışın esas alınması gerektiğini ifade etmektedir.

Fethedilen yerlerdeki insanlar, müslüman olmak veya cizye ödemek şartıyla eski dinlerinde kalma hürriyetine ve her iki durumda da İslâm devleti hâkimiyet ve himayesi altında yaşama hakkına sahiptirler. Bu esas, Hz. Peygamber’in Tevbe sûresinin 29. ayetine dayanarak Tebuk Gazvesi sırasında uyguladığı cizye usulü örnek alınmak suretiyle ilk fetihlerden itibaren değişmeyen bir prensip halinde benimsenmiştir. Muharip gayrimüslimin (harbî) fiilen savaşı terk ederek İslâm Devleti’nin hükümranlığı kabul etmek anlamına gelen cizye vergisini ödemeyi kabul etmesi durumunda zimmî statüsüne dahil oluyordu. Zimmî olmak suretiyle ‘zarûrât-ı hamse’ denilen mal, can, nesil, namus ve din emniyeti İslâm Devleti, dolayısıyla da Müslümanlar tarafından emniyet altına alınıyordu. İslâm Devleti’ne tabi Müslümanlar gibi zimmîler de cizye vermekle her türlü tehditkarane saldırılardan emin hale geliyorlardı. Cizye ödemek şartıyla zimmî statüsüne girmeyi kabul edenlere din ve vicdan hürriyeti tanınıp mabetlerine dokunulmadığı gibi ibadetlerine de karışılmıyordu.

Müslümanlar fethettikleri yerlerde yaşayan insanları, daha öncekileri pek çok yerde yapıldığı gibi öldürme veya köleleştirme yoluna gitmemiş, müslüman olma veya olmama konusunda herhangi bir dayatmada

¹⁷ Armstrong, s.352.

¹⁸ Tevbe 9/12. Aynı şekilde bkz., Enfâl 8/58; Nahl 16/91-92. Müslim, “Cihâd”, V, 160. Cihada (fiili mücadeleye) hangi durumlarda izin verildiğine dair bkz., Ahmed Önkâl, *Resûlullah’ın İslâm’a Davet Metodu*, Konya 1989, s.108-114.

¹⁹ Bakara 2/256; Yunus 10/99; Kehf 18/29.

bulunmaksızın kendilerine İslâm tebliği ulaştıktan sonra ileride ihtida edeceklerini ümid ederek ve bunu can u gönülden isteyerek onları zimmî statüsüne almayı aynı coğrafyada komşuluk ilişkileri içerisinde birlikte yaşamayı daha doğru ve insani bulmuşlardır.²⁰ Aslında bu tavrıyla Müslümanların geleceğe yatırım yaptıklarını da söylemek mümkündür. Zira savaş vaki olduğunda karşı cephede yer alanların öldürülmesi de savaşta kazanmak için belki bir yöntem olarak değerlendirilebilir, ancak şunu unutmamak gerekir ki ölü bir müşrik veya gayrimüslimin ileride Müslüman olması, İslâm saflarına iştirak etmesi ve Müslümanlara kardeş hale gelmesi imkân ve ihtimal dâhilinde değildir. Bu sebeple de müşrik de olsalar, düşmanca tavırlar içerisinde de bulunsalar Müslümanlar, hasımlarını etkisiz hale getirirken imha etmek veya öldürmek yerine ileride onların Müslüman olmaları ihtimalini göz önünde bulundurarak kendilerine zarar veremeyecek duruma getirmekle iktifa etmişlerdir. Bu yaklaşımla mücadeleye katılan Müslümanların hasımlarını etkisiz hale getirirken bile mümkün mertebe cana kıymamaya çalıştıkları söylenebilir.

On dört asırlık İslâm tarihinde zorla İslâm Dini'ne dahil edilen hiçbir milletin var olmaması da müslümanların dinlerini benimsetmek için kesinlikle şiddete başvurmadıklarının en büyük delilidir. İslâm'ın ilk yıllarında müslümanların kontrolüne geçen Kudüs, Mısır ve daha pek çok yerde, bugün hala hıristiyan, müsevî ve daha başka dine inanan insanların yaşamaları²¹, dinimizin barışı esas alması, savaşı, şiddeti ve bir fikri, düşünceyi ve inancı zorla benimsetmekten uzak durmasının en somut göstergesidir. Gerçi Müslümanların hâkim oldukları bölgelerde hiçbir kimseyi Müslüman olmaya zorlamamaları bazı kesimler tarafından "onların asıl maksatları zaten ganimet elde etmektir" şeklinde değerlendirmelere yol açmışsa da tarih böylesi bir iddiayı boşa çıkartacak pek çok uygulama ile doludur. Nitekim Hz. Peygamber'in gazvelerinden bazılarında ya hiç ganimet elde edilmemiş, bazılarında ise ele geçirilen ganimetler, Müslüman olmaları veya daha başka insani gerekçelerle eski sahiplerine iade edilmiştir.

²⁰ Mustafa Fayda, "Fetih", *DİA*, XII, 468.

²¹ Haçlı seferleriyle Kudüs'ü işgal eden Frenkler, şehirde tam anlamıyla bir katliam gerçekleştirmişlerdi, buna karşılık Kudüs'ü Haçlıların elinden kurtaran Selahaddin-i Eyyûbî burada hiç kimsenin kılına dokunmamış, şehir ahalisine tam anlamıyla dinsel özgürlük hakkı tanımıştır.

Pek çok din mensubu ehl-i kitab payesi verilerek onurlandırılmış, belirli haklara sahip toplum üyeleri arasına dâhil edilmişlerdir.²² Öyle ki bu paye ile yahudi, hristiyan ve hatta mecûsîlerle sâbîlerin bile müslümanlarla komşuluk, akrabalık ve vatandaşlık ilişkileri içerisine girebilmelerine zemin hazırlanmıştır. Onların kimlik ve kültürlerini muhafaza ederek yaşayabilmeleri için kendilerine has ibadetlerini yapabilmelerine, bunun için ibadethanelerinin varlıklarını devam ettirebilmelerine izin verilmiş, kimliklerinin devamı bakımından önemli olan kıyafetleri giymelerine ve kültürel faaliyetlerde bulunmalarına asla karşı çıkılmamıştır.

Aslında savaşlar esnasında bile İslâm hâkimiyetinin kabulü yeterli görülmüş, bunun bir göstergesi olan cizyeyi verenlerin can, mal ve din güvenlikleri bizzat devlet tarafından garanti altına alınmıştır. Müslümanlar savaş başlamadan önce düşmanlarına, cizye vermek suretiyle saldırılardan kurtulabilme imkânını sunmuşlardır.

Cihadın gayesi İslâm'a girmeyen veya müsülmanlara düşmanlık besleyenlerin şiddet kullanılarak müsülmanlaştırılmaları, aksi halde öldürülmeleri olsaydı cizye vererek canlarını kurtarmaları asla söz konusu olamazdı. Aynı şekilde İslâm'a karşı çıkan ve gayrimüslim olan herkesin savaş esnasında hedef alınması gerekirdi. Oysa tarihen de sabittir ki müsülman idareciler, dini inançları gereği, savaşlardan önce müsülman olmasalar bile kadınların, çocukların, yaşlıların ve düşmanlık etmek üzere harekete geçmeyenlerin kesinlikle öldürülmemelerini emretmişlerdir. Öyle ki, savaş halindeyken dahi fiilen savaşa katılmayan gayrimüslim kadınlara, din adamlarına, çocuklara, işiyle gücüyle meşgul olanlara, hatta savaş meydanından kaçanlara ve yaralılara dokunulmayacağı hükmü getirilmiş²³ ve İslâm tarihi boyunca bu doğrultuda hareket edilmiştir.

IV- Hz. Peygamber'in Savaşlarında Düşman Onurunu Koruma Yönündeki Hassasiyeti

Resûlullah, Medine'ye hicret ettikten sonra dokuzu fiilî mücadele ile neticelenen yirmi yedi gazveye iştirak etmiş, görevlendirdiği komutanlar vasıtasıyla da altmıştan fazla seriyye düzenlemiştir. Bu dönemde

²² Avnery, *Muhammed'in Kılıcı*, s.3.

²³ Yahya b. Adem, *Kitâbu'l-harâc*, s.48; Afzalu Rahman, s.430. Müslim'in Sahih'inde yer alan Hz. Peygamber'in savaş öncesi komutanlarına düşmanlarının onurlarını gözetmeleri konusundaki talimatı için bkz., "*cihâd*". V, 140.

tertip edilen gazve ve seriyyelerin toplamı takriben yüzü bulmakla birlikte sanılanın aksine bunların hepsinde çatışma olmadığı gibi çatışma olanlarda da öldürülen düşman sayısı 250, şehid düşen müslüman adedi ise yaklaşık olarak 150 civarındadır. Aynı dönemde 3 milyon km²lik bir alan müslümanların idaresine tabi hale gelmiştir. On yıllık bir sürede 3 milyon km²lik bir alan fethedilirken ölen ve şehid edilenlerin toplamı 400'ü geçmemiştir.²⁴ Aslında bu tablo Hz. Peygamber'in savaşlarda bile insan hayatına değer verdiğini, gereksiz yere hiçbir insanın öldürülmesine razı olmadığını, fetihleri savaştan ziyade ikna ederek, güzel sözle, Kur'an'ı Kerim okuyarak, barış ortamından istifade edip insanların gönüllerini kazanarak gerçekleştirdiğinin delilidir.

Resûl-i Ekrem savaşı çözümü için elinden geleni yapmış, düşmanlarını fiili mücadeleden vazgeçirmek için gayret sarf etmiştir. Onun bu doğrultudaki gayretleri neticesinde gerçekleştirdiği 27 gazveden sadece 9 tanesinde savaş olmuş diğerleri herhangi bir çatışma olmaksızın neticelendirilmiştir.

Bilindiği gibi İslâm Tarihi kaynaklarında Benî Kureyza gazvesinin akabinde infaz edilen Yahudi sayısı 400 ilâ 900 arasında değişen rakamlarla verilmiştir.²⁵ Hendek Harbi gibi çok kritik bir durumda Medine'nin içinde bulunan ve esasen Medine Vesikası'na göre savunmaya Müslümanların yanında iştirak etmesi gereken Yahudiler bunu yapmadıkları gibi şer ittifakı ile anlaşarak Hz. Peygamber'e ihanet edip Müslümanları arkadan vurmaya kalkıştıklarından tabir caizse Divan-ı Harb'in verdiği bir kararla hak ettikleri cezayı görmüşler ve hakemliğine başvurulmuş Sa'd b. Muâz tarafından kendi kitapları olan Tevrat'a uygun olarak verilen karar gereğince infaz edilmişlerdir.²⁶ Bu durumun "meskûtün anh" yani suskun kalarak geçştirilmesinin savunma psikozundan kaynaklandığı

²⁴ Geniş bilgi için bkz., Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul 1981, s.20-21; Afzalü Rahman'a göre ölenlerin sayısı, 255'i Müslüman, 759'u gayrimüslimlerden olmak üzere toplam 759'dur., *Sîret Ansiklopedisi*, I, 621.

²⁵ Vâkıdî, *kitâbü'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, Beyrut 1984, II, 517-518; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ v. dğl., Mısır 1955, III-IV, 241; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut 1988, IV, 122

²⁶ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbahim, Beyrut tsz., II,571-592

akla gelebilirse de²⁷ esasen Hz. Peygamber'in uygulamalarında insan onuru açısından boynumuzu bükecek, başımızı eğecek hiç bir şey bulunmadığını ifade etmek isteriz. Zira bizim söz konusu rakama Benî Kureyza'dan öldürülenleri dahil etmememizin asıl gerekçesi bu hususta Peygamberimiz adına duyacağımız mahcubiyetten kaynaklanmamıştır. Biz savaş ortamında öldürülenlerin rakamları ile makalemizde bir hususa işaret etmek istedik, oysa Benî Kureyza kabilesinden ölenler savaş neticelendikten sonra işlemiş oldukları savaş suçu gereğince ve kendi kutsal kitapları olan Tevratın hükümlerine²⁸ göre verilen cezanın sonucu öldürülmüşlerdir. Dolayısıyla onların öldürülmesi Tevrat'a göre de hak ettikleri bir cezanın infazından ibarettir.

A- Savaş Öncesinde

Hz. Peygamber, savaşı çözümü sonuna kadar denemesine rağmen²⁹ savaş kaçınılmaz bir hal almışsa bu durumda da en az zayıf vererek ve verdirerek savaşı kazanmaya çalışmıştır. Kullandığı savaş teknikleriyle düşmanını teslim zorlamış, teslim olanlara iyi davranarak gönüllerini almıştır.

Özellikle süratli bir şekilde ve çoğu kere düşmanın beklemediği bir anda düşman üzerine varılmış, sefere çıkılmadan önce genellikle hedef gizli tutulmuş, hedefin bilinmemesi için gerekli titizlik gösterilmiştir. Öyle ki, sırf hedefin neresinin olduğunun bilinmemesi için sefer güzergâhı için ters rotalar izlenmiş, seferle ilgili istihbarat çalışmaları titizlikle sürdürülmüş ve elde edilen bilgiler başka kaynaklardan da teyit edilerek değerlendirilmiş ve ona göre yola devam edilmiştir.³⁰ Genellikle savaş için yerleşim alanlarının dışındaki yerler tercih edilmiş, böylece sivil halkın, savaşın yıkımından korunmasına çalışılmıştır. Öyleki mey-

²⁷ Önkal, "Prof. Dr. Ünal KILIÇ Tarafından Hazırlanan "Hz. Peygamber'in Düşmanlarının Onurlarını Korumadaki Hassasiyeti (Savaşlar Çerçevesinde)" Başlıklı Tebliği Üzerine Notlar" s.2-3

²⁸ Tesniye, XX, 13-14

²⁹ Hz. Peygamber, savaş öncesi muhataplarını mutlaka Müslüman olmaya veya anlaşmaya davet etmiştir. Bu konudaki hadis-i şerif için bkz., Müslim, "Cihâd", V, 140. Serahsî'nin de ifade ettiği gibi davet yapılmadan saldırı caiz değildir. Bkz., *Mebûsât*, İstanbul 1983, X, 30-31.

³⁰ Hz. Peygamber'in gazvelerini daha az zayıflıkla sonlandırmak için tatbik ettiği siyaset hakkında geniş bilgi ve değerlendirmeler için bkz., Ünal Kılıç, *Psikolojik Taktik Ölümsüz Zafer Mekke'nin Fethi*, İstanbul 2009.

dan savaşı ile sadece asker konumundaki kişilerin zararı söz konusu olmuştur. Meydan savaşı yapılacaksa önceden mevzi alınarak savaş için en uygun mekânda konuşlanılmış, su kuyularına yakın olmaya önem verilmiştir. Meydan savaşını bile adeta bir savunma savaşı haline getirebilecek tarzda müslüman askerlerin buldukları mevzilere taşlarla yığınak yapmaları, böylece saldırıya geçecek düşman askerlerine karşı hem kendilerini savunabilmek için bu taşları siper edinebilmeleri hem de gerektiğinde saldırıya geçen düşmanlarına karşı bu taşları atabilmelerine imkân verilmiştir.³¹

Hz. Peygamber, düşman saflarında gedik oluşturarak, ittifak halindeki müşrik kabileler arasındaki güveni sarsmış, onların birbirlerinden şüpheye düşerek savaş esnasında müslümanlara karşı fazla direnmelerini sağlamıştır.

Savaş kaçınılmaz olduğunda günümüzde psikolojik harp olarak da bilinen metotları kullanan Hz. Peygamber, müslüman mücahitlerin çok ve güçlü oldukları mesajını vererek düşman üzerinde psikolojik baskı kurmaya çalışmıştır. Böylece Resûlullah, düşmanlarına ‘bu kadar güçlü bir orduyla savaşmaya güç yetiremezsiniz, direnmek yerine teslim olun’ demeye çalışmış ve bunda da pek çok kere başarılı olmuştur.

Resûl-i Ekrem, düşmanlarının arasındaki ittifakları sona erdirmek için gerekli çalışmalarda bulunmuş, düşmanlarının üzerlerine onları bölükten sonra gitmiştir. Kuzeydeki Hayber ve diğer kabilelerle savaşmadan önce güneydeki Mekke ile Hudeybiye Antlaşması’nı gerçekleştirerek Hayber-Kureyş ittifakını sona erdirmiş, müttefiksiz kalan Hayber üzerine ancak bundan sonra sefer düzenleyerek onları etkisiz hale getirmeye çalışmıştır.

B- Savaş Esnasında

Aslında Hz. Peygamber’in, savaşlarla ilgili uygulamaları hususunda daha çok şey yazılabilir; Resûl-i Ekrem’in savaş esnasında insan kanı akıtmamak için aldığı tedbirlere, aradaki savaş haline rağmen insan haklarına ne derece dikkat etmeye çalıştığına dair hadis, siyer ve meğâzî kitaplarında pek çok bilgi vardır. Bununla birlikte şunu ifade edebiliriz ki Hz. Peygamber kendi ifadesiyle “hem ‘Rahmet Peygamberi’, hem ‘savaş

³¹ Peygamber (sav)’in savaş stratejisi için bkz., Afzalu Rahman, I, 510-511, 514-516; Ahmet Özel, “Muhammed (Savaş ve Ordu)”, *DİA*, XXX, 436-439.

peygamberi” olarak şartlar savaşmayı kaçınılmaz hale getirmişse devrin harp teknikleri ve materyallerini kullanarak düşmanına galip gelmeye çalışmış, ancak savaş esnasında her türlü gereksiz öldürme³², yaralama, kovalama, kısacası şiddetten azami derecede kaçınmıştır. Savaşı çözümleri sonuna kadar denemiş, savaş boyunca sergilediği şiddetten uzak durma hususundaki tavrıyla düşmanları üzerinde derin tesirler bırakmıştır. Savaşın hemen akabindeki insani uygulamalarıyla da kısa süre önce kendisine karşı direnen, kılıç çeken binlerce insanın gönlünü kazanarak pek çoğunun birkaç gün içerisinde hidayete ermelerine vesile olmuştur. Nitekim Mekke’nin fethi için on bin kişilik bir kuvvetle şehre giren Hz. Peygamber, fetihten sadece iki hafta sonra gerçekleşen Huneyn Gazvesi’ne on iki bin kişiyle gitmiştir. Bir başka ifadeyle Hz. Peygamber fetihten hemen sonra gerçekleştirdiği icraatlarıyla Mekkelilerin sevgisini, itimadını ve saygısını kazanarak onların Müslüman olmalarını hatta Müslümanlarla birlikte savaşa katılmalarını sağlama başarısını gösterebilmiştir.

Savaşlarda çocuklara, kadınlara, yaşlı kimselere ve müslümanlara karşı mücadele içerisinde bulunmayanlara kesinlikle dokunulmamış, mağlubiyet sonrası kaçan düşman askerlerinin peşine düşülmesine de müsaade edilmemiştir.³³

Araplar, düşmanlarını yakaladıklarında ya bir yere bağlayarak onları oklarına hedef yapar veya kılıç darbeleriyle öldürürlerdi. Arapçada

³² Bedir savaşı münasebetiyle çok dikkat çeken bir savaş usulü vaz edilmiştir: “...ve onların her bir mafsalına vurunuz.” (Enfâl 8/12) Bu tarz savaş düşmanın kati bir ölüme sürüklenmesinden ziyade, onun uzun müddet rahatça savaşmasını önleyici bir tesir yapar, aynı zamanda göğüs göğüse yapılan çarpışmalarda, bu husus harbin maksat ve gayesine halel getirmeksizin mümkün olduğu kadar az kan dökülmesini temin eder. Hamidullah, *Hz. Peygamber’in Savaşları*, s.83. Elbette savaşta düşmanı teslim etme veya öldürmeden etkisiz hale getirme imkanı kalmadığında, düşmanın müslümanın kendisini öldürmeme hususundaki hassasiyetine rağmen olanca taktik ve gayretiyle saldırganlığı sürdürmesi durumunda söz konusu tavrı değişecek, mümkün olan en kestirme yoldan savaşın galibiyetle neticelenmesi için gerekli tedbirler alınacaktır. Zira ayetin devamında bu doğrultuda bir emir yer almaktadır. Hz. Peygamber, “Öldürme konusunda insanların en affedicisi olanları Müslümanlardır” buyurarak savaşta bile olsa gereksiz yere insan öldürülmemesini tembihlemektedir. İbn Hanbel, *Müsned*, I, 393; Ebû Dâvud, “*Cihâd*”, 149; Müslim, “*Cihâd*”, 3.

³³ Mevlana Şiblî Numanî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, çev., Yusuf Karaca, İstanbul 2010, I, 368. Hz. Peygamber’in savaş esnasında öldürülmemesini istediği kimselerle ilgili kati emirleri hakkında bkz., Buhârî, “*Cihâd*”, 147, 148; Müslim, “*Cihâd*”, 3, 7, 25, 26; Ebû Dâvud, “*Cihâd*”, 111.

'seber' denilen bu uygulamayı³⁴ Hz. Peygamber şiddetle menetmiştir. Bir keresinde Abdurrahman b. Hâlid bir savaşta bazı adamları esir almış ve bu şekilde öldürmüştü. Ebû Eyyûb el-Ensârî (ra) bunu işitince: "Hz. Peygamber'in bu şekilde adam öldürmeyi şiddetle menettiğini bizzat kendisinden dinledim. Allah'a yemin ederim ki tavuğu bile bu şekilde öldürmeyi doğru bulmuyorum" dedi. Abdurrahman bunun üzerine günahının bağışlanması için kefarete olarak dört köle âzâd etti.³⁵

Savaşlarda düşmanın ev, bağ, bahçe vb. mallarına genellikle dokunulmamış, sadece bağ-bahçelerin zarara uğratılacağı tehdidiyle düşman teslimine zorlanmıştır. Hz. Peygamber, savaş halindeyken bile düşmanlarının su ihtiyaçlarına karşılamalarına kesinlikle engel olmamıştır.

Hz. Peygamber'in ahlâkî ve bedîî manaları bulunan meşhur bir sözü vardır: "Allah her hususta güzellik ve iyilikle hareket etmenizi emretmektedir. O halde öldürürken bile en iyi ve en güzel tarzda öldürünüz."³⁶ Hz. Peygamberin savaş öncesinde orduda yer alan sahâbîlere bu doğrultuda emirler verdiği söylenebilir. Öldürmenin zalimâne ve lüzumsuz olanı açık ve kesin ifadelerle menedilmiştir. Meselâ, zaruret yokken kadın, çocuk, fiilen savaşa iştirak etmemiş aşçı, uşak ve benzeri kimseleri öldürmek gibi.³⁷

Düşmana merhametli ve insanca davranmaya çalışan Hz. Peygamber, savaşın yıkım ve dehşetini azaltmak ve onu daha insancıl kılmak için bütün gayretini göstermiştir. Savaş gerçeğine medeni ve insancıl kavramlarını kazandırması Hz. Muhammed'in insanlığa yaptığı en büyük katkılardan biridir. O, kadim ulusların kaba, barbar adet ve alışkanlıklarını³⁸ temizleyerek bunların yerine adil, iyiliğe yönlendirici ve evrensel kuralları yerleştirmiştir. Gerçekten o, savaşla ilgili uluslararası genel geçer kurallar koymuş ve savaşa modern uluslararası yaklaşım için gerekli esasları belirlemiştir.³⁹ Kavramsal ifadesiyle 'savaş hukuku' denilen esaslar ortaya konulmak suretiyle savaş esnasında bile savaşçıların gayrı

³⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1410/1990, IV, 340; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, Beyrut 1414/1994, VI, 490,

³⁵ Ebû Dâvud, "*Cihâd*", 119.

³⁶ Müslim, 34/57

³⁷ Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s.83, 88.

³⁸ İslam öncesi savaş vahşet boyutlarında sürdürülen bir faaliyetti. Bu hususta bkz., Şiblî, s.356-357, 368.

³⁹ Afzalu Rahman, I, 420; Şiblî, I, 368-369.

insani tavırlardan, düşmanlarıyla mücadelede her türlü tecavüzkarâne tutumdan kaçınmaları gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁰

C- Savaş Sonrasında

Müslümanlar, Hz. Peygamber'in öncülüğünde muzaffer çıktıkları savaşların sonrasında hâkim olarak giriş yaptıkları yerlere düşmanlarını yenmiş olmanın gurur ve şımarıklığıyla keyfi tavırlar sergileyerek değil ağırbaşlı, mütebessim ve mütevazı tavırlarla girmeye çalışmışlardır. Böylece fetihler esnasında taşkınlıklar yaşanmamış; ne kadınlara saldırı, ne yağmalama ne de gasp olayı olmuştur. Mesela Mekke'nin fethi esnasında Resûl-i Ekrem, etrafındaki muhacir ve ensârın meydana getirdiği ordu ile muzaffer ve azametli bir kumandan gibi değil; Allah'ın kendisine nasip eylediği bu feth-i mübîne hamd ve şükürler içerisinde, gözleri yaşlı bir halde devesinin boynuna eğilip şükür secdesi yaparcasına mütevazı bir şekilde⁴¹ Mescid-i Haram'a girmiş; Hacerü'l-Esved'i selamlayıp öpmüş, Kâbe'yi tavaf etmiştir.⁴²

Bu hareketi bile Hz. Peygamber'in gerçek maksadının ne olduğunun anlaşılması bakımından yeterli bir örnektir. O, kendisine türlü türlü eza ve cefa eden, ana vatanından zorla çıkmasına neden olan, ailesine, arkadaşlarına ve dindaşlarına zulmeden Kureyşlileri mağlup ederek şehirlerini ele geçirmişken sahâbîlerinin tekbir ve tehlil sedaları arasında kendisine lütuf olunan bu galibiyete şükrederek mütevazı bir şekilde Mescid-i Haram'a yönelmiştir. O, bu esnada yüce Allah'a hamd ve teşekkürden başka bir şey düşünmemiştir. Hatta böylesine bir galibiyet için haklı olarak çok sevinmiş olmasına rağmen Mekkeliler incinebilir endişesiyle ruhunun derinliklerinde hissettiği sevinci yüzüne aksettirmekten bile çekindiğini söyleyebiliriz.

Cahiliye geleneklerinden olan ve öldürülen düşman askerlerinin vücut organlarının kesilerek işkenceye tabi tutulması (müsl) geleneğine Hz. Peygamber aynıyla mukabelede bulunmak için bile olsa kesinlikle

⁴⁰ İslâm'ın savaş hukukuna dair getirdiği yenilikler için bkz., Ahmet Yaman, "Savaş", *DİA*, XXXVI, 192-193.

⁴¹ Vâkıdî, *Kitabu'l-meğâzî*, thk., Marsden Jones, Beyrut 1984, II, 824; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk., M. Muhyiddin Abdulhamid, Beyrut 1401/1980, IV, 24; Makrizî, *İmtâu'l-esmâ*, thk., en-Nümeysi, Beyrut 1420/1999, I, 384.

⁴² Fayda, *Halid b. Velid*, s.180.

izin vermemiştir.⁴³ Uhud Gazvesi'nde müsle uygulanarak ölü bedenleri kesip doğranulan pek çok sahâbî için üzülen Hz. Peygamber bir ara, "Ben de en az 30 kişiye müsle uygulayacağım" demişse de derhal nazil olan ayet⁴⁴ mucibince bundan vaz geçmiş ve bir daha asla böyle bir şeye teşebbüs etmemiş, sahâbîlerini de bu hususta sıkı sıkıya tembihlemiştir.⁴⁵ Böylece Hz. Peygamber tarafından mukabele bi'l-misl için dahi ölümlere müsle yapılması kesin olarak yasaklanmıştır.

Savaş meydanlarında kalan ölü ve yaralı düşman askerleri için gerekli insanî işlemler yapılmış, yaralılar tedavi edilmiş, ölümler ise defnedilmişlerdir.⁴⁶ Öyle ki Bedir Gazvesi'nden hemen sonra şehidlerin defni gerçekleştirilmiş, yorgun ve yaralı olmalarına rağmen sahâbîler Hz. Peygamber'in emri doğrultusunda müşriklerin savaş meydanında bırakıp kaçtıkları ölümlerinin de defnini gerçekleştirmişlerdir. Böylece bir gayrimüslime ait bile olsa ölü bedenlerin yabancı hayvanlar tarafından parçalanmasına ya da açık alanda bozulmasına imkân verilmemiştir.

Diğer taraftan düşman tarafından öldürülenlerin cesetleri talep olması durumunda sahiplerine iade edilmiştir. İbn Hanbel'in naklettiği bir habere göre Hendek Gazvesi'nde karşı tarafa geçmek üzere taarruzda bulunan ve hendeğe düşen Nevfel b. Abdullah el-Mahzûmî, Hz. Ali tarafından öldürülmüştür. Müşrikler onun cesedi için on bin dirhem verme teklifinde bulunmuşlar, buna mukabil Hz. Peygamber ücret alınmadan iade edilmesini emretmiştir.⁴⁷

İslamiyetten öncek dönemlerde yaşayan Araplarda, savaş sırasında düşmanın malını yağmalamak genel bir alışkanlıktı. Özellikle yiyecek içeceğin bulunmadığı, maddi sıkıntıların çok olduğu durumlarda bu hareket bir hak olarak görülürdü. Hz. Peygamber bunu yasaklamıştır.

⁴³ Buhârî, "Cihâd", 149; Müslim, "Cihâd", 3; Ebû Dâvud, "Cihâd", 110; Hamidullah, Hz. Peygamber'in Savaşları, s.90.

⁴⁴ Nahl 16/126. Nahl SüresiNin Mekki olmakla birlikte 121 ve sonrasındaki ayetlerin Medeni olduğuhususunda bkz., İbn Kesîr, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, çev., B.Karlığa-B. Çetiner, İstanbul 1985, IX, 4594-4595

⁴⁵ İbn Hişâm, III, 47-48.

⁴⁶ Buhârî, "Cihâd", 147, 148; Müslim, "Cihâd", 3; İbn Mâce, "Cihâd", 38. İbn Hişâm, I, 279; Hamidullah, İslâm Peygamberi, I, 71. Müşrik ölü sayısı çok olduğu için teker teker kazılan kabirlere değil toplu şekilde sığacakları bir çukura konulmuştur. Ümeyye b. Halef'in cesedi şiştiği ve yerinden taşınacak durumda olmadığı için olduğu yerde üzeri toprakla kapatılmıştır. İbn Hişâm, I, 279; Taberî, II, 155.

⁴⁷ İbn Hanbel, I, 271; Hamidullah, Hz. Peygamber'in Savaşları, s.149.

Ebû Dâvûd'un *Sünen'*inde bir sahâbînin şöyle bir rivayeti vardır: "Katıldığımız bir savaşta çok büyük sıkıntılara maruz kaldık. Savaştan dönerken bölgedekilere ait koyun ve keçi sürüleriyle karşılaştık ve hepsini yağmaladık. Hz. Peygamber bunu haber alınca yanımıza geldi. Et pişiyor, kazanlar kaynıyordu. Resûlullah'ın elinde vay vardı. Kazanları devirdi ve bütün etler yere döküldü. Sonra; 'Soygunla elde edilen malın eti, leş etiyle aynıdır' buyurdu."⁴⁸ Böylece Hz. Peygamber, Allah tarafından cihad neticesi Müslümanlara helal olan ganimeti çapul ve yağmadan ayırmıştır.

İslâm öncesi dönemde bir kabile veya bir millet diğer bir millete hücum ettiği zaman bütün yolları keser, gelip geçenleri soyar, askerler her tarafa yayılarak yolları kapatırdı. Bu yüzden evlere gidiş-geliş zorlaşır, kervanların malları soyulurdu. Bu davranış öteden beri sürüp gelmekteydi. Müslümanların katıldığı savaşlarından birinde de buna benzer bir hareket söz konusu olmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Böyle davrananların cihâdı cihâd değildir" diyerek savaşın savaşanlar arasında gerçekleşmesi, savaşta yer almayanların, evlerinde barklarında kalan veya kendi işleriyle meşgul olan, silahsız insanlara ve onların mallarına zarar verilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Cahiliye döneminin en büyük sorunu insanların çapul elde etmek için savaştan savaşa koşmalarıydı. Bu devirdeki savaşların başta gelen sebebi de buydu. İslâm döneminde de bu caizdir sanıldı. Bunu ıslah etmek için Hz. Peygamber büyük bir gayret sarf etti. Ebû Dâvûd'un *Sünen'*inde, bir kişinin Hz. Peygambere şöyle sorduğu anlatılıyor:

"'Bir adam Allah yolunda cihâd etmek istiyor, bir taraftan da bir dünyalık ele geçirmek istiyor, ne buyurursunuz?' deyince, Hz. Peygamber: 'O, hiç bir ecir ve mükâfata nâil olamaz' buyurdu..."⁴⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de, ganimet malı hakkında, "dünya meta" ifadesi kullanılmakta ve ona düşkünlük kötülenmektedir. Nitekim Uhud savaşında, ganimet malına düşkünlükten dolayı bazı insanların düşmanla savaşı bırakıp ganimet peşine düşerek müslümanların yenilgisine sebep olması üzerine şu âyet indi:

⁴⁸ Ebû Dâvud, "*Cihâd*", 20.

⁴⁹ Ebû Dâvud, Ebû Dâvud, "*Cihâd*", 24. Ayrıca bkz., Şiblî, I, 372.

"Sizlerden bazıları dünyayı istiyordu, bazıları da ahireti." (Al-i İmrân, 3/152)

Hz. Peygamber hemen her fırsatta cihadı işgalden, ganimeti yağmadan ayırt etmek üzere tembihlerde bulunuyordu. Adamın biri Hz. Peygamber (sav)'e: "Kimi ganimet elde etmek için, kimi şöret elde etmek için, kimi kahramanlık gösterisi için cihâd etmektedir. Kimin cihâdı Allah yolunda kabul edilecektir?" diye sorunca, Hz. Peygamber (sav):

"Kim, Allah'ın buyruğu her tarafa yayılsın ve O'nun dini her tarafa hakim olsun diye savaşırsa" diye cevap verdi.⁵⁰

Hz. Peygamber'in bu doğrultudaki gayretleri neticesinde, ganimet malına olan düşkünlük gönüllerden silindi ve cihâddan maksat sadece, Allah yolunda savaşmak ve Allah kelâmının yükseltilmesi olarak kaldı (Îlâ-yi Kelimetullah). Buna bağlı olarak Hz. Peygamber, gazvelerinde zaman zaman ganimet almışsa da çoğu kere elde edilen ganimetler sahiplerine iade edilmiş veya hakları olduğu halde ganimetten feragat ederek sahâbîlerine ganimetin gaye değil sadece bir netice olduğunu, bunun da ön planda tutulmaması gerektiğini uygulamalı olarak göstermiştir.

Gerek siyer ve meğâzî yazarları gerekse İslam hukukçularının çoğunluğuna göre Hz. Peygamber Mekke'yi savaşarak fethetmiştir. Bununla birlikte Resûl-i Ekrem fethi takiben kutsal şehirde, kesinlikle savaşla fethedilmiş muamelesi uygulamamış, insanların köleleştirmedeği gibi menkul ve gayr-ı menkullerini de ganimet olarak ilgililere paylaşmıştır.⁵¹ Böylesi bir tasarrufta, onun şahsi yetkisini kullanmasının etkili olduğunu söylemek mümkündür.⁵²

⁵⁰ Buhârî, "İlim", 45, "Cihâd", 15; Müslim, "İmâret", 150,151; Ebû Dâvud, "Cihâd", 24; İbn Mâce, "Cihâd", 13. Bu olayla ilgili geniş bilgi için bkz., Şiblî, s.372.

⁵¹ Fetihten sonra Mekke'den ganimet almadığı zengin Mekkelilerden borç para alınarak şehirdeki ihtiyaç sahiplerine dağıtılmış, Huneyn Gazvesi'nde elde edilen ganimetlerin bir kısmıyla da söz konusu borçlar ödenmiştir. Geniş bilgi için bkz., Belâzürî, *Ensâbu'l-eşraf*, thk., S.Zekkâr-R.Ziriklî, Beyrut 1417/1996, I, 460; Makrizî, I, 400; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fi sîreti hayri'l-ibâd*, thk., F. M. Şeltut ve ark., Kahire 1413/1992, V, 385.

⁵² Taberî'ye göre anveten yani savaşla fethedildiği için Mekke fey, ahali ise esir statüsünde idi, ancak Hz. Peygamber, Kâbe'nin avlusunda iken yaptığı ilk konuşmasında, "...Gidiniz, hepiniz serbestsiniz..." diyerek mülkiyeti (rakabesi) elinde olan köleleri azâd etmiştir. Taberî, *Târihu't-Taberî*, thk., Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Kahire ty. (de Goege neşrinden), II, 337. Benzer görüşler için bkz., İbn Hanbel, *Müsned*, I, 253; İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, Beyrut ty, II, 103-104.

Diğer taraftan Resûlullah Mekke'den ganimet almadığı gibi daha önce bu şehirden hicrete zorlanan ve Medine'ye geçerek muhacir unvanını alan sahâbîlerin Mekke'de bırakmak zorunda kaldıkları mal ve eşyalarını geri almalarına, terk ettikleri evlerine tekrar yerleşmelerine de müsaade etmemiştir.⁵³ Hz. Peygamber'in hakkının olmasına rağmen el konulan evinde kalmamasında, onun böyle bir yol izlemesi durumunda bütün müslümanların Mekke'de terk ettikleri mallarını ele geçirmek için bir gayret içerisine girecekleri, bundan dolayı da fetih sonrası sağlanmak istenilen huzur ve güven ortamının zedeleneceği ve Mekke'de karışıklığa yol açabileceğinden duyduğu endişelerin etkili olduğunu düşünüyoruz.

Ortaçağda hem doğuda, hem de batıda savaş esirleriyle ilgili herhangi bir hukuki düzenleme yoktu. Esirler genellikle muzaffer tarafça köle edinilip kötü muameleye tâbi tutulurlardı. İnsanın gaddarlık tarihi, eğlence için esirleri aslanlar önüne atan Romalılar devrinde ayyuka çıkmıştı. Savaş esirlerinin durumu her yerde acıklı idi. Savaş esirlerinin kıymetini yücelten ve onlara hak ettikleri şekilde insanca muamelede bulunan sevgili Peygamberimizdir.

İnsan onuruna yakışır tarzda muameleyi sadece Müslümanlarla sınırlandırmayan Hz. Peygamber savaş esirlerine de onurlarına uygun tarzda muamelede bulunmuştur. Savaş esirlerini öldürmek yahut herhangi bir tarzda kötü muamelede bulunmak kesinlikle yasaklanmıştır. *"Hakîr düşen topluluğun saygınlığına hürmet gösterin."* Buyurarak esirlerin onurlarını incitecek davranışlardan kaçınılması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca o, 'Esir düşen kadının çocuğundan, akrabaların da diğer yakınlarından ayrılması gerektiğini' söylemiştir.⁵⁴

Resûlullah sahâbîlerine devamlı olarak tutsaklara karşı merhametli ve cömert olmalarını öğütlemiştir. Müslümanlara Mekke'de on üç yıl boyunca baskı ve zulüm uygulayan, onları yurtlarından ayrılmaya zorlayan Mekkeliler, Bedir savaşı sonrası esir olarak Medine'ye getirildiğinde, Resûlullah ahabına esirlere karşı müşfik olmalarını ve cömert davranmalarını emretti. Ashabı da onun sözlerine itaat etmişlerdir. Medine'de hapisane yoktu, tutsaklar salınana kadar müminler arasında dağıtıldı. Müminler tutsaklara son derece merhametli ve muhabbetli davrandılar. Onlara kendilerinininkinden daha iyi yiyecekler verdiler; kendilerine ve

⁵³ İbn Sa'd, II, 137; Ezrâkî, I, 161.

⁵⁴ Ebû Dâvud, "Cihâd", 123.

ailelerine sağladıklarından daha fazla rahatlık sağladılar. Kendileri hurma yerken, onları münasip yemeklerle beslediler.

Kur'ân-ı Kerîm'de savaş esirlerinin salıverilmesiyle ilgili açık emirler vardır: "Esirler için bağı sımsıkı tuttuktan sonra da ya bir lütuf olarak (onları bırakın), ya da bir fidye (karşılığı salıverin.). Harp ağırlıklarını bırakıncaya (savaş sona erinceye) kadar (böyle yapın.)"⁵⁵ Bu ayete göre savaş esirleri ya bir lütuf olarak karşılıksız, ya da fidye aldıktan sonra serbest bırakılırlar. Resûlullah hayatı boyunca Kur'ân'ın bu emri doğrultusunda hareket etmiştir. Kendi komutası yahut ashabının komutası altında düzenlenen seferlerin büyük bir kısmında tutsak almaktan kaçınmış ve sadece askerî harekâtı ile ülkede barış ve düzeni teminat altına almak için çalışmıştır. Düşmanın kaçtığı veya mukavemet göstermediği durumlarda, Resûlullah onları esir almak yahut öldürmek amacıyla peşlerinden gitmemiştir.⁵⁶

Bununla beraber, herhangi bir savaşta müslümanlar tarafından savaş esirleri alınacak olsa, Resûlullah payına düşenleri salıverirdi. Diğer müminler de ona uymak için kendi paylarına düşen esirleri serbest bırakırlardı. Mesela Huneyn Savaşı'nda Hevâzin kabilesinden altı bin tutsak alınmış, fakat bunlardan bir heyet merhamet için Peygamber (sav)'e başvurduklarında o, payına düşenleri serbest bırakmış ve bunu halka ilan ettirmiştir. İlanı duyan sahâbiler de hisselerine düşen esirleri karşılıksız salıvermişlerdir.

Kölelik İslâm'ın getirdiği bir sistem olmayıp yürürlükte bulunduğu bir uygulamadır. Dönemin şartları gereği köleliğin ortadan kaldırılması mümkün olmadığı için Hz. Peygamber kölelikle ilgili olarak realist bir tavır takınmış, kaldırması mümkün olmayan bu sistemi ıslah etmek için uğraşmıştır. Resûlullah müminlerden yiyecek, giyecek ve barınak hususlarında kölelerine kendileriyle eşit muamele etmelerini istemiştir. Ebû Zerr (ra)'in rivayetine göre Resûlullah "Allah kardeşlerinizi sizin idareniz altına koymuştur. Öyleyse, kim kardeşlerinin idarecisi kılınırsa onlara kendi yediğinden yedirsin, kendi giydiğinden giydirsin. Onlara güçlerinin yeteceğinden fazlasını teklif etmesin. Eğer ağır bir iş yaptırıcaksa kendisi de yardım etsin." buyurdu.

⁵⁵ Muhammed 47/4.

⁵⁶ Afzalu Rahman, I, 430.

Diğer taraftan Hz. Peygamber savaş öncesinde teslim olanlara, işleriyle güçleriyle meşgul olup Müslümanlara kılıç çekmeyenlere kesinlikle dokunulmayacağı vaadinde bulunmuş, zafer sonrasında da bu sözüne sonuna kadar sadakat göstermiştir. Çoğunlukla mağlup düşmanlarını genel bir afla bağışlamış, onları öldürmek veya köleleştirmek yerine gönüllerini kazanacak adımlar atmıştır. Onun bu adımları kısa zamanda semerelerini vermiş, taş kalpler bir anda yumuşamış ve böylesine affedicilik düşmanlarının hidayete ermesinde etkili olmuştur. Öyle ki galibiyet sonrası mağlup bölge ahalisinin üzerine sayıları yüzleri veya binleri bulan Müslüman askerler bırakılmamış, onların harekete geçerek Müslümanların hâkimiyetine son vermelerinden endişe duyulmaksızın bölgeden uzaklaştırılmıştır. Böylece galibiyet sonrası sergilenen güzelliklerle insanların kalpleri fethedilmiş, onların Müslümanlarla ilişkileri kılıç zoruna dayanan bir bağlılık yerine gönülden olmuştur.

Sonuç

“Ben rahmet peygamberiyim, ben harp peygamberiyim” şeklindeki hadisiyle Hz. Peygamber (sav) savaşın, kendisinden vazgeçilmesi mümkün olmayan bir ‘kötü gerek’ olduğu ve asla kendine menfaat sağlamak gayesiyle harbe tutuşmadığını, olan savaşların ise, tamamen karşı tarafta bulunan hasımlarının arzu ve istekleriyle çıktığını ifade etmektedir. Bu duruma göre onun giriştiği savaşlarda gözetilen gaye, düşmanı itaat altına almak ve onun bozuk mantık ve muhakemesini doğrultup düzeltmekti; asla onun kökünü kazıyıp yok etmek değildi. Resûlullah (sav) kan akıtma maksadına dayanan bir harp değil, psikolojik bir harp yapmayı tercih ediyordu. Tam gerektiği an ve yerde merhametli ve şefkatli davranmasını bilmiş ve Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan şu ayetteki (Fussilet 41/34) prensibe göre hareket etmiştir: “İyilik (hasenat) ve kötülük (seyyiât) bir düzeyde değildir. Sen kötülüğü en güzel şekilde sav!”⁵⁷ Böylece âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullah, savaşlarda dahi ‘Rahmet Peygamberi’ olduğunu net bir şekilde dosta düşmana göstermiştir. Savaşta bile Rahmet sıfatından uzaklaşmayan, insanı bizatihi varlığı sebebiyle önemseyen Hz. Peygamber, düşmanları da olsa insanî kimliklerinden dolayı onlara karşı merhametini asla esirgememiştir.

⁵⁷ Hamidullah, *Hz. Peygamber’in Savaşları*, s.258.

Kaynakça

- Afzalur Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*, çev., Komisyon, İstanbul 1996.
- Ahmet Önkal, "Prof. Dr. Ünal Kılıç Tarafından Hazırlanan "Hz. Peygamber'in Düşmanlarının Onurlarını Korumadaki Hassasiyeti (Savaşlar Çerçevesinde)" Başlıklı Tebliği Üzerine Notlar" Hz. Peygamber ve İnsan Onuru Sempozyumu, Konya 2013.
- Ahmet Özel, "Muhammed (Savaş ve Ordu)", *DİA*, XXX, 436-439.
- Ahmet Yaman, "Savaş", *DİA*, XXXVI, 192-193.
- Belâzürî, *Ensâbu'l-eşraf*, thk., S.Zekkâr-R.Zirikî, Beyrut 1417/1996.
- Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, İbn Hanbel, Ebû Davud: İlgili Hadis Kitapları.
- İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ vd., Mısır 1955.
- İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk., M. Muhyiddin Abdulhamid, Beyrut 1401/1980.
- İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut 1988.
- İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, çev., B.Karlığa-B. Çetiner, İstanbul 1985.
- İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Muhammed İbrahim el-Bennâ vd., İstanbul 1985.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1410/1990.
- İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, Beyrut ty .
- İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2004.
- Karen Armstrong, *İslâm Peygamberinin Biyografisi*, Hz. Muhammed, çev., Selim Yeniçeri, İstanbul 2005.
- M. Fuat Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, "c-h-d" md.
- Komisyon, *el-Mu'cemü'l-müfehres li Elfâzi'l-Hadisi'n-Nebeviyye*, "c-h-d" md.
- Makrizî, *İmtâu'l-esmâ*, thk., en-Nümeysî, Beyrut 1420/1999.
- Mevlana Şiblî Numanî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, çev., Yusuf Karaca, İstanbul 2010.

- Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul 1981.
- Mustafa Fayda, "Fetih", *DİA*, XII, 468.
- Mustafa Fayda, *Halid b. Velid*, İstanbul 1990.
- Serahsî, *Mebûât*, İstanbul 1983.
- Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd*, thk., F. M. Şeltut ve ark., Kahire 1413/1992.
- Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târihu't-Taberî*, thk., Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Kahire ty. (de Goege neşrinden).
- Tevrat "Tesniye", XX, 13-14.
- Uri Avaery, "Muhammed'in Kılıcı", <http://zope.gush-shalom.org/home/en>.
- Ünal Kılıç, *Psikolojik Taktik Ölümsüz Zafer Mekke'nin Fethi*, İstanbul 2009.
- Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitabu'l-meğâzî*, thk., Marsden Jones, Beyrut 1984.
- ez-ZEBÎDÎ, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (h.1205), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Beyrut 1414/1994.